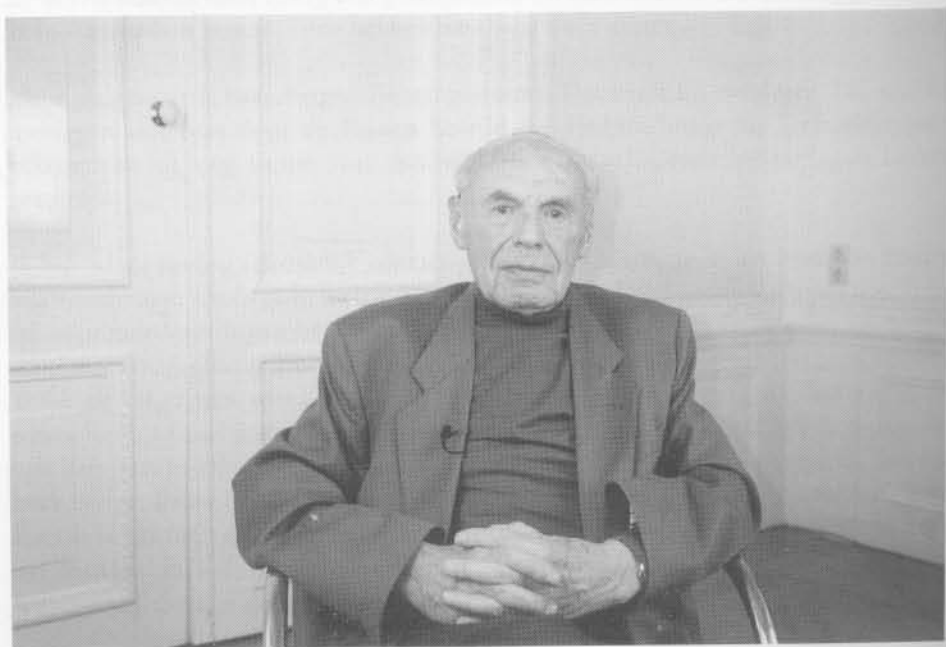

Fotograaf Johan de Haas kreeg in oktober 1942 opdracht van de Joodsche Raad voor Amsterdam om een fotoserie te maken van de verschillende afdelingen en haar medewerkers. Het fotoalbum was een geschenk ter ere van prof.dr. David Cohens zestigste verjaardag op 31 december 1942. Johan de Haas maakte een uitzonderlijke fotoreportage van een groot aantal afdelingen en personen die werkzaam waren bij de Joodsche Raad. Deze unieke fotoserie geeft ons nu een visueel beeld van de omvang en het grote aantal afdelingen die de Joodsche Raad binnen de joodse gemeenschap omvatte. Nergens in bezet Europa is een dergelijke uitvoerige fotoserie gemaakt.

Johan de Haas

Ik ben op 23 februari 1915 geboren. Mijn ouders hadden in Wierden een boerderij en tegelijkertijd een grote kruidenierszaak. Ze verkochten wagonladingen veevoer aan de boeren. Na een paar jaar zijn we naar Almelo verhuisd, waar mijn vader een fabriekje had van oliën en smeervetten voor de boerenkarren, niet voor auto's, die waren er bijna niet. Daarvandaan zijn we naar de Mauritskade in Amsterdam verhuisd, ik was toen vijf jaar. Daar in de buurt ben ik naar de kleuterschool gegaan. Later ben ik naar de vijfjarige HBS gegaan aan de Keizersgracht en de laatste twee jaar naar de Handelsschool. Ik was zeventien toen ik eraf kwam. Dat was in 1932, een rottijsd natuurlijk. Ik kreeg met moeite een baantje voor vijftwintig gulden in de maand op een reclamebureau. Daar heb ik veel geleerd, dat was het enige voordeel, want die vijftwintig gulden was niks. Ik wilde bij de rode krant, want ik kwam uit een rood gezin. Mijn vader was gestorven, maar mijn moeder en mijn zusters waren allemaal rood. Ze hadden ook functies in de partij, de ene in de Communistische Partij, de andere in de SDAP. Ik zat uiteraard in de AJC.

Er was bij ons thuis geen sprake van geloof. We hadden geen joodse kennissen, in Amsterdam ook niet. Ik heb me nooit jood gevoeld. De enige keer dat ik me mijn joodse afkomst bewust was, was toen ik bij mijn oom en tante logeerde. Die hadden de Tien Geboden aan de deur hangen achter een schuifje, dat ik een keer opengemaakt heb omdat ik wilde weten wat daar in zat [bedoeld wordt: mezoëza, stukje perkament met tekst uit het Oude Testament, op de deurpost van een joods huis]. Daar was één jongen, die schold: 'Judde,' jood in het Twents. Ik was een vechter, ik vocht altijd. Dus ik heb hem in mekaar geramd. Later is hij gelukkig verongelukt op zijn motor, dus dat kwam goed uit. Dat was de enige keer dat ik in God geloofd heb. Ik denk, nou, die heeft zijn straf.

Mijn zusters zaten allemaal op de HBS in Apeldoorn. Daar hadden we allerlei kennissen, onder andere Theun de Vries die toen ook al links was. Mijn moeder was modern voor die tijd; er was een hele kring van jongelui die over politiek praatten in huis. Ik was toen een jaar of tien, elf. Je gaat dan vanzelf die kant op.

Hier in Amsterdam kwam ik de eerste dag op de HBS met mijn AJC-pak aan. Daar werd wat van gezegd, want toen gingen er nog geen arbeiders naar de HBS. Ik kwam niet uit een arbeidersgezin. Daar kreeg ik buiten woorden over en sloeg er eentje tegen de grond en ik zat meteen, voordat de school begon, al bij de directeur op de kamer. Later ben ik uit die AJC gegaan.

De keuze voor *Het Volk* was voor mij niet moeilijk. Daar ben ik aangenomen op grond van het feit dat ik kon fotograferen. Ik had nog nooit gefotografeerd, maar dat zei ik niet. Dus de eerste keer dat ik moest fotograferen, liep het natuurlijk helemaal fout, ik wist er niets van. Ik heb het in die zes jaar opgestoken, dat moest wel, want ik trouwde onderhands. Ik moest trouwen. Ik verdiende tachtig gulden in de maand, wat ze nu in een half uur verdienen. Maar ik heb daar leren fotograferen en ook goed blijkbaar. Ik werd aangenomen als tweede man op de fotoredactie. Als invaller ging ik erop uit om te fotograferen. Dat had ik vrij gauw onder de knie, alhoewel het toen veel ingewikkelder was dan nu. Na zes jaar ben ik weggegaan. Ik geloof dat het om een promotiekwestie ging. Ik kon blijkbaar niet tegen bazen en ben free-lance gaan werken voor een persbureau, The Three Lions van de gebroeders Löwenherz. Dat waren drie broers, een in Amsterdam, een in Parijs, een in New York. Dat was in 1938 of 1939. Ik ben eerst drie of vier maanden in Noord-Afrika geweest, wat niet te vergelijken is met nu. Er was niks. En drie maanden in Roemenië, waar het ook een rotzooi was.

Dat werk verliep voorspoedig, totdat de oorlog kwam want ik kon geen lid worden van de Cultuurkamer. Dat had ik trouwens toch niet gewild. Toen was het gewoon afgelopen en heb ik verder gedurende de oorlog doorgewerkt met kinderfoto's aan huis en weet ik wat allemaal. Totdat ik onder moest duiken, want mijn hele familie stond op de verdachten-lijst. Mijn oudste zuster was voorzitter van een afdeling van de SDAP. Mijn tweede zuster zat in een communistische organisatie, bracht onder andere geld over naar de illegale Duitse communisten in Duitsland en daarbij werd een zwager gepakt die ze later in de oorlog natuurlijk niet vergeten waren en opgepakt hebben en naar Buchenwald gestuurd hebben waar hij omgekomen is. Mijn derde zuster was weg uit Amsterdam. Maar iedereen bij ons had valse persoonsbewijzen. Mijn moeder en zusters gingen in Rotterdam werken als huishoudster, om onder dak te zijn. We hebben ons verzet. Dat betekende altijd oppassen en niet banger zijn dan nodig is. We zijn allemaal de oorlog doorgelopen.

Het zal in oktober 1942 geweest zijn, dat ik benaderd werd door J. Brandon. Hij was indertijd secretaris van de Joodsche Raad. Ik kende hem door mijn werk voor de gemeente Amsterdam, waar hij secretaris was van het Bureau voor Propaganda en Voorlichting. Hij had een opdracht om het hele werk van de Joodsche Raad te fotograferen, en aangezien ik verder nauwelijks werk had, was ik daar blij mee. Ik stelde alleen de voorwaarde dat ik een fietsvergunning kreeg en een tramvergunning, want anders moest je je een ongeluk slepen met al je spullen. Het was niet zo als nu, je moest veel meenemen. Het heeft een maand of drie geduurd voor ik klaar was. In die drie maanden ben ik in alle afdelingen van de Joodsche Raad geweest. Overal zaten, wat ik zo zag, veel te veel mensen, maar iedereen, ook een nichtje van mij, probeerde natuurlijk om bij de Joodsche Raad te werken, want dan kreeg je een vrijstelling.

Ik heb een heel album gemaakt waarvan ik later pas hoorde dat het bestemd was voor de zestigste verjaardag van prof. Cohen. Dat wist ik tijdens het maken van die foto's natuurlijk niet. Ik had rotmateriaal, toen al had je de grootste moeite om aan film te komen en aan flitslampen. Dat raakte allemaal langzamerhand op. Iedereen hamsterde. Het is toch gelukt, ik heb die serie gemaakt met mijn zes bij zes Rolleiflex. Verder ben

ik er nooit meer geweest. Brandon heb ik nooit meer teruggezien. Dat is de enige beetje belangrijke opdracht die ik in de oorlog kreeg.

Ik kan me wel herinneren dat ik me vaak ergerde. Je had net het gevoel alsof ze aan het hoofd stonden van een vakantiestichting. Niemand die ik daar sprak, scheen te beseffen dat het het begin van het einde was. Er werd gewoon gefloten en gezongen en gepraat en gedaan. Vooral de Hulp aan Vertrekkenden op de Oude Schans was een aparte groep. Die pakte al die pakketten en koffers op een wagen, die ging dan naar het Centraal Station, denk ik, waar de joden zich moesten verzamelen. Dat gebeurde zingend en lachend. Ik kom uit een gezin dat zich nooit zo zal laten wegvoeren. Maar zij maakten de spullen klaar voor hun vrienden en kennissen die dan, hup, naar Westerbork gingen. Als ze naar Westerbork gingen, als ze niet rechtstreeks weggestuurd werden. Dat was een van de dingen die me opvielen bij de Joodsche Raad. Het is misschien, ik ben zelf drie kwart jood, een joodse manier van leven om toch aan de buitenzijde opgewekt te zijn terwijl binnenin natuurlijk bij iedereen grote angst heerste. Maar de meesten deden er niets aan. Tegen de man, een Duitse jood, waar ik altijd de foto's aan leverde en die ik persoonlijk als vriend had, zei ik: 'Man, je kunt toch weg. Ik kan zorgen dat je spullen krijgt.' Nee, hij bleef rustig thuis zitten, totdat hij opgehaald is en weg en natuurlijk nooit meer is teruggekomen. Dat was een houding die bij ons gezin volkomen onmogelijk was. Vanaf het begin zaten mijn zusters in de ondergrondse. Ik kreeg thuis 's avonds twintig, vijfentwintig joden om nieuwe pasfoto's te maken voor valse papieren. Terwijl op één hoog NSB-ers woonden, dat was een risico dat je nam. We hebben alles gedaan om eronderuit te komen en dat lukte. Maar ik kende mensen die met plezier op Schiphol gingen werken, die zich met plezier meldden voor allerlei rotklusjes. Terwijl je wist dat je met je leven speelde.

Het gros van de joden was politiek niet geïnteresseerd. Ik wel, je wist wat voor regime het was, hoe het ging met de tegenstanders in Duitsland, de communisten in de kampen. Daar begon het mee, daar hoorde je hier nooit van, maar die werden weggehaald. Dus we hebben ons tot het uiterste verzet om niet lijdzaam de verkeerde weg op te gaan. Dat hangt van je opvoeding af en van de sfeer in het gezin. Wij hebben ons tegen van alles en nog wat verzet.

In deze kamer heb ik de foto gemaakt van de voltallige Joodsche Raad. In het midden achter de tafel zie je Asscher, een van de leidende figuren, en rechts naast hem prof. Cohen. In de gebouwen waar ik kwam kreeg je de indruk dat je het gemeentehuis van de gemeente Amsterdam binnenkwam, maar dan in het klein en alleen voor joden. Verder was alles even streng georganiseerd, en ook de verschillen in rang, natuurlijk. Je moet niet denken dat je overal zomaar binnen kon lopen. Op de kamerdeuren stond: 'Stilte, voorzitters', 'Stilte, secretaris'. Nee, dat was streng. En het was er druk, dat kun je je nou niet meer voorstellen. Ik weet niet meer hoeveel joden er toentertijd in Amsterdam woonden, maar iedereen die wat hebben wilde, kwam daar terecht. Via bemiddeling van de Joodsche Raad kon je er eventueel aan komen.

Wat mij opviel, was dat er geleefd werd met de gedachte dat na die tijd alles weer gewoon door zou gaan. Terwijl het grootste deel van die mensen geen kans had om ooit weer levend naar huis te gaan om die foto's te bekijken. Maar er werd gedrongen op

die afdelingen, want iedereen wilde op de foto komen. Niet voor professor Cohen, maar voor zichzelf. 'Hier ben ik, kijk, daar sta ik,' zoals je later tegen je kinderen zou zeggen, maar dat later was er niet meer.